

„...*iactitant se magnitudine pecuniae*“.

Otázka platobných prostriedkov na mojmírovskej Morave*

MATEJ HARVÁT

Historický ústav Slovenskej akadémie vied v Bratislave

„...*iactitant se magnitudine pecuniae*“. A means of payment issue in the Mojmirid Moravia

Abstract: The study deals with the means of payment in the early medieval polity of middle Danube Slavs in the 9th century. The main aim of the paper is to provide a current commentary towards the traditional explanation of mediums of exchange which Moravians should have used before the adoption of coins. Premonetary means of payment are usually perceived as a direct predecessor or a substitution of coin currency, therefore in the historiography of „Great Moravian state“, it is interpreted as proof of significant economic stability. According to former scholarship, Moravians had certain common mediums of payment, traditionally believed to be the axe-shaped iron bars and pieces of cloth, and these obtained a function of inner currency and even the circulating money of their own. The present article analyses available fragmentary written evidence and partially asserts archeological data related to the possibilities and the limits of payment „system“ in the Mojmirid principality.

Keywords: axe-shaped iron bars, commodity money, early medieval economy, Great Moravia, premonetary mediums of exchange.

V roku 900 zaslal rozhorčený bavorský episkopát, vedený salzburským metropolitom Theotmarom, pápežovi do Ríma list, v ktorom sa sťažoval, že Moravia sa chvastajú množstvom peňazí (*iactitant se magnitudine pecuniae*), pomocou ktorých si vymohli vysvätenie nových biskupov a obnovenie vlastnej cirkevnej správy.¹

---

* Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-16-0047 „Od denára k euru“. Fenomén peňazí v dejinách Slovenska od stredoveku po súčasnosť, ktorý sa rieši na Historickom ústave v rokoch 2017 – 2021.

¹ „*Nunc vero, quod nobis grave videtur et incredibile, in augmentum iniurię iactitant se magnitudine pecunię egisse, vos eosdem prefatos episcopos ad se direxisse...*“ *Epistolae* 109. In: BARTOŇKOVÁ, Daniela et al: *Magnae Moraviae fonteshistorici III.* (ďalej MMFH) : *Diplomata, epistolae, textus historici varii.* 2. vydanie 2011, Praha : Koniasch Latin Press, 2011, s. 199.

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

Tento tendenčne zameraný text v spomenutej pasáži referuje o snahe vládnuceho rodu Mojmirovcov začleniť svoju dŕžavu pod patronať rímskej kúrie, čo sa mohlo udiat prostredníctvom daru, respektíve platby tzv. denáru svätého Petra (*Denarius Sancti Petri*).² Literárna formulácia z prostredia latinského západu nabáda nielen k otázke o podobe tejto platby – teda čo sa v skutočnosti skrýva pod termínom *magnitudo pecuniae* –, ale taktiež výstižne zrkadlí bádateľské úsilie časti historikov a archeológov, snažiacich sa preukázať bohatstvo „zlatem zářící říše Moravanů“.

Na nasledujúcich stranách sa pokúsim predostrieť, že vystatovanie sa veľkomoravskými peniazmi bolo v skutočnosti bližšie moderným vedcom, než obyvateľom mocenského útvaru známeho ako Veľká Morava. Mojou snahou bude opätovná, a čiastočne polemická, interpretácia platobných vzťahov v mojmirovskom kniežatstve. Napriek úsiliu mnohých odborníkov rozpoznať a pomenovať ekonomickú situáciu, či „tovarovo-peňažné“ vzťahy slovanských spoločenstiev sídliačich na území stredného Dunaja, pomerne často dochádzalo k prenášaniam súčasných konceptov a nám známych spoločenských mechanizmov do značne odlišných reálií predkresťanského a „ekonomicky archaického“ sveta včasného stredoveku. Torzovitost písomných správ z 9. storočia, prirodzene, núti hľadať vhodné analógie z neskorších období alebo z iných slovanských regiónov. Rozmanité prejavy a fenomény archaickejších ekonomických systémov včasnostredovekej strednej a východnej Európy však netreba uchopovať výlučne prostredníctvom zjednocujúcich (a často fiktívnych) koncepcií univerzálneho „Slovanstva“. Pre poznanie ekonomickej sféry slovanských spoločenstiev majú relevantnú výpovednú schopnosť predovšetkým archeologické zistenia, no ich interpretácia býva značne nejednoznačná. Predložený výklad sa preto nepokúša podať vyčerpávajúce a uspokojivé odpovede na otázky spojené s možnosťami platby v moravskom kniežatstve, ale za cieľ si kladie skôr upriamenie pozornosti na niektoré sporné interpretácie, ako aj na nové otázky, ktoré vyvstávajú pre ďalší výskum.

---

² K tzv. desiatku sv. Petra pozri ULLMAN, Walter: *The Growth of Papal Government in the Middle Ages: A study in the ideological relation of clerical to lay power*. London : Methuen, 1961, s. 331 – 339.

Absencia mince a hľadanie peňazí

Pred niekoľkými rokmi vyšiel z českého vedeckého prostredia svieži impulz, kriticky prehodnocujúci „štátnosť“ Veľkej Moravy. V snahe nadviazať na moderné prúdy historického bádania a odpútať sa od starších, a neraz ideologizujúcich modelov, došlo k podnetnej odbornej reflexii.³ Nedošlo však ku bádateľskému konsenzu.⁴ Model veľkomoravského štátu si tak aj napriek oprávnenej kritike podržal svoju platnosť, prípadne bol modifikovaný na metodologický a z hľadiska vedeckej analýzy vhodnejší „ranný štát“.⁵ Jedným z dôsledkov debaty o včasnostredovekej štátnosti bolo spochybnenie jednotného menového systému, a tým pádom aj rozvinutejších tržných vzťahov na Veľkej Morave.

Všeobecne platná peňažná mena ako kľúčové kritérium štátnosti⁶ na Morave v 9. storočí neexistovala, keďže Mojmirovci mince nikdy

---

³ ŠTEFAN, Ivo: Great Moravia, Statehood and Archaeology. The 'Decline and Fall' of One Early Medieval Polity. In: *Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa*. zost. J. Macháček – Š. Ungerma, Bonn : Habelt Verlag, 2011, s. 333 – 354.; No predovšetkým polemický príspevok MACHÁČEK, Jiří: „Velkomoravský stát“ – kontroverze středoevropské medievistiky. In: *Archeologické rozhledy* (ďalej AR). tom. 64, vol. 4, 2012, s. 775 – 787.

⁴ Pozri PROFANTOVÁ, Naďa – PROFANT, Martin: Modernizace moravské medievistiky? In: AR. tom. 66, vol. 1, 2014, s. 127 – 140.; ŠTEFAN, Ivo: Mocní náčelníci od řeky Moravy? Poznámky ke struktuře raných států. In: AR. tom. 66, vol. 1, 2014, s. 141 – 176.; KALHOUS, David: Náčelnictví nebo stát? Několik poznámek k článku Jiřího Macháčka o charakteru Velké Moravy. In: AR. tom. 66, vol. 1, 2014, s. 177 – 180.; LYSÝ, Miroslav: *Moravia, Mojmirovci a Franská říša : Štúdie k etnogenéze, politickým inštitúciám a ústavnému zriadeniu na území Slovenska vo včasnom stredoveku*. Bratislava : Atticum, 2014, s. 107 – 147.; WIHODA, Martin: Großmähren und seine Stellung in der Geschichte. In: *Zentralisierungsprozesse und Herrschaftsbildung im frühmittelalterlichen Ostmitteleuropa*. zost. S. Przemyslaw. Bonn : Habelt Verlag Studien zur Archäologie Europas 23, 2014, s. 61 – 91.

⁵ Najmä ŠTEFAN, I.: *Mocní náčelníci od řeky Moravy?*, s. 166 – 167.; STEINHÜBEL, Ján: Velká Morava na polceste od kmeňa ku štátu. In: *Forum Historiae*. tom. 8, vol. 2, 2014, s. 71 – 97. Pozri aj CHARVÁT, Petr: Náčelnictví či raný stát? In: *Památky archeologické*, tom. 80, vol. 1, 1989, s. 207 – 222.

⁶ Pre stredoveký (a vlastne akýkoľvek) štát predstavuje zásadný moment zjednotenie systému odvodov a daní centrálnym autoritám. Potreba všeobecného platobného prostriedku bola kritériom štátnosti v zmysle unifikácie foriem platby a poplatkov „zdola nahor“, teda od obyvateľstva k politickým elitám. V tom zmysle TŘEŠTÍK, Dušan: Veliké město Slovanů Praha. Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000*. zost. L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha : Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 2001, s. 62.; GARIPZANOV, Ildar: Coins as symbols of

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

nerazili. V historiografii druhej polovice 20. storočia však absencia mincovania nepredstavovala prekážku pre bádateľov, ktorí popisovali moravské kniežatstvo ako štátny útvar. Všeobecným ekvivalencom pre potreby tovarovej výmeny, predmetom uchovávanía hodnoty aj účtovnou menou sa podľa odborných prác⁷ stali železné, sekerovité hrivny v súčinnosti s plátennými „šatôčkami“.⁸ Peňažné funkcie týchto predmincových platidiel boli moderným bádáním spochybnené⁹, ale napriek tomu stále figurujú v odborných textoch ako svojho druhu veľkomoravské peniaze.¹⁰ Funkcii a interpretácii predpokladaných predmincových platidiel sa budem venovať v osobitnej časti, na tomto mieste chcem upriamiť pozornosť na fakt, že minca ešte v 9. storočí nenašla miesto v hospodárskych vzťahov Moravanov, a tiež na to, akým spôsobom bola táto skutočnosť posudzovaná starším bádáním.

Už od antiky spočíval význam mince v dvoch základných funkciách. Platidlo z drahého kovu, ktoré nemalo iné než peňažné upo-

---

early medieval 'Staatlichkeit'. In: *Der frühmittelalterliche Staat: europäische Perspektiven*. Forschungen zur Geschichte des Mittelalters. zost. W. Pohl, V. Wieser, Wien : OAW, 2009, s. 411 – 421.

⁷ K chápaniu predmonetárnych vecných platidiel ako osobitých veľkomoravských platidiel najvýraznejšie prispela generácia povojnových moravských numizmatikov pôsobiacich v Brne, predovšetkým Jaroslav Pošváv, Jiří Sejbal a jeho žiačka Taťána Kučerovská. Výberovo najmä: POŠVÁŘ, Jaroslav: Měnové poměry v Říši Velkomoravské. In: *Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied*, vol. 16, 1964, s. 95 – 104.; KUČEROVSKÁ, Taťána: *Platební prostředky 9. – 12. stol. u Slovanů v českých zemích, především na Moravě* [Dizertačná práca.]. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1972.

⁸ POŠVÁŘ, Jaroslav: Předmincovní platidla u Slovanů, zvláště v Říši velkomoravské. In: *I. mezinárodní kongres archeologie slovianské*. Brno, tom. 6, 1960, s. 225 – 236; KUČEROVSKÁ, Taťána: *Ekonomicko-peněžní vztahy raně feudální společnosti a první fáze uplatňování mincovního hospodářství na Moravě*. [Dizertačná práca.]. Brno : Filosofická fakulta Masarykovy Univerzity, 1992, s. 36 – 37, 53 – 54; CHOVJKA, Ondřej: Předmincovní platidla u Slovanů v Českých zemích a na Slovensku. In: *Pravěk Nová řada*, vol. 8, 1998, s. 194 – 195.

⁹ CURTA, Florin: New remarks on early medieval hoards of iron implements and weapons. In: *Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa*. zost. J. Macháček, Š. Ungerman, Bonn : Habelt Verlag, 2011, s. 310 – 312; MACHÁČEK, J.: „Velkomoravský stát“, s. 781, ŠTEFAN, I.: *Great Moravia, Statehood*, s. 343.

¹⁰ Napríklad MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: Výroba, řemesla a obchod v období předvelkomoravském a velkomoravském na Moravě a ve Slezsku. In: *Velká Morava a počátky křesťanství*. zost. P. Kouřil, Brno : Archeologický ústav Akademie věd ČR, 2014, s. 116 – 117.; GALUŠKA, Luděk: *Slované – stopy předků. O Moravě v 6. – 10. století*. Brno : Moravské zemské muzeum, 2018, s. 198 – 200.

trebenie, slúžilo ako široko akceptovaný prostriedok tovarovej a majetkovej výmeny. V druhom rade minca plnila úlohu univerzálnej platobnej jednotky pre potreby výberu daní a poplatkov od obyvateľstva ríše.¹¹ Skutočnosť, že franský západ i byzantský východ vo väčšej či menšej miere mincu používali, postavila pred bádateľov otázku, aký typ nemincového platidla (primitive money, Naturalgeld) existoval pre potreby slobodných obyvateľov a elít Veľkej Moravy. Inak povedané, čím platili Moravania v 9. storočí?

Apriórnym stanoviskom, z ktorého vychádzal ďalší výskum aj motivácia formulovania hypotéz, bolo evolucionistické presvedčenie, v mnohom vychádzajúce z marxistických pozícií o pokročilom „*stupni ekonomického a spoločenského vývoje*“, čomu mala zodpovedať aj „*forma štátotvorného procesu, ktorá již nese znaky feudálneho štátu*“.¹² Snaha českých a slovenských bádateľov preukazovať štátny charakter a dejinný význam Veľkej Moravy viedla v druhej polovici 20. storočia k nekritickej analýze písomných a hmotných prameňov, medzi niektorými odborníkmi zvyčajne chápanej aj ako určitý dlh voči spoločnosti.¹³ Vedecké doloženie pokročilejšej formy hospodárskych vzťahov bolo jedným zo spôsobov ako vytrhnúť „*predkov Čechov a Slovákov*“ z tmy barbarstva a zaradiť ich po bok vyspelých národov stredovekej Európy.¹⁴

---

¹¹ K úlohe mince v rímskom impériu pozri SUTHERLAND, Carol, H. V.: The Purpose of Roman Imperial Coin Types. In: *Revue numismatique*, tom. 25, vol. 6, 1938, s. 72 – 83.

¹² SEJBAL, Jiří: Základy středověkého mincovnictví v období Velké Moravy. In: *Slovenská numizmatika*, vol. 10, 1989, s. 66.

¹³ Pomerne frapantne sa tieto tendencie zračia v slovách Evy Kolníkovéj: „*Vyvrcholenie štátotvorného úsilia naddunajských Slovanov – vznik Veľkomoravskej ríše – ako dejinný fakt prvoradého významu, znamená aj pre numizmatické bádanie povinnosť riešiť (podčiarknuté autorom) niektoré z vážnych hospodárskopolitických problémov veľkomoravskej doby.*“ KOLNÍKOVÁ, Eva: Problémy tovarovo-peňažných vzťahov na Slovensku v 5. – 10. storočí. In: *Slovenská numizmatika*, vol. 10, 1989, s. 31. Domnievam sa, že tým pádom bolo na programe dňa nielen „*riešiť*“ problematiku platobných prostriedkov, ale aj hore uvedené problémy „*vyriešiť*“, teda vytvoriť pre Moravanov istý typ vlastných platidiel.

¹⁴ „*Význam Velké Moravy pro historii i současnost tkví v tom, že to byl první společný stát předků dnešních národů československé federace... jehož panovníci směřovali k vysokým cílům v rámci univerzalistické středověké Evropy.*“ HAVLÍK, Lubomír E.: Velká Morava v kontextu evropských a obecných dějin. In: POULÍK, Josef – CHROPOVSKÝ, Bohuslav: *Velká Morava a počátky československé státnosti*. Praha : Academia, 1985, s. 204.

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

V tomto zmysle je charakteristická najmä téza vyššie citovaného významného numizmatika Jiřího Sejbala. Podľa jeho chápania, ríša Mojmirovcov dosiahla natoľko vyspelé štádium sociálneho a hospodárskeho vývoja, že úroveň jej „peňažných vzťahov“ bola iba jeden krok od mincovej meny, slovami autora „*stála tesne pred zavedením vlastnej mince*“.¹⁵ Moravskí Slovania teda ešte nedisponovali peniazmi z drahého kovu, ako tomu bolo v civilizačnom jadre včasnostredovekej Európy, avšak podľa staršieho bádania, ekonomická úroveň ich mocenského útvaru bola natoľko rozvinutá, že nebyť jeho zániku, panovníci by nepochybné začali s mincovaním. Vysvetľovalo sa to najmä neupotrebitelnosťou zlata a striebra pre potreby a podmienky vnútorného trhu, keďže na území mojmirovskej dŕžavy neboli dostatočné zdroje mincových kovov. Okrem toho sa predpokladala existencia vecných predmincových platidiel, ktoré mali fakticky plniť obdobné funkcie ako minca. Tými mali byť sekerovité hrivny a kusy látky, prípadne kožky drobnej kožušinovej zvery.¹⁶ Takéto symbolické platidlá sú zvyčajne chápané ako prostriedok tovarovej výmeny „obyčajného človeka“, ktorý vďaka ním mohol nakupovať a predávať, keďže dokonca ich „*cena byla stanovena s ohledem na hodnoty běžných životních potřeb a zemědělských produktů*“.¹⁷ Ako ukážem v nasledujúcej časti, funkcia naturálnych, či správnejšie komoditných platidiel, mohla zodpovedať niektorým atribútom peňažnej výmeny, v princípe však mala značne odlišný charakter.¹⁸

Napriek neexistencii vlastnej mince, slovanské obyvateľstvo sídliace v širšom okolí stredného Dunaja poznalo cudzokrajné platidlá z cen-

---

¹⁵ SEJBAL, Jiří: *Dějiny peněz na Moravě*. Brno : Blok, 1979, s. 29. K jeho chápaniu ekonomických vzťahov v mojmirovskom kniežatstve pozri bližšie SEJBAL, Jiří: *Almanach Velká Morava*, Brno : Moravské muzeum, 1965, s. 140.

¹⁶ SEJBAL, J.: *Základy středověkého mincovnictví*, s. 66.; MĚŘÍNSKÝ, Z.: *Výroba, řemesla a obchod*, s. 118. Platenie železom, látkami a kožušinami predstavuje tri charakteristické formy nemincovej výmeny produktov v slovanskom prostredí. K tomu podrobne ADAMCZYK, Jacek: *Placidla w europie środkowej i wschodniej w średniowieczu*. Neriton : Warszawa, 2004. 388 s.

¹⁷ GALUŠKA, Luděk: *Slované – stopy predků*, s. 200.

¹⁸ K fungovaniu a limitom komoditných peňazí pozri SKRE, Dagfinn: *Commodity Money, Silver and Coinage in Viking-Age Scandinavia*. In: *Silver Economies, Monetisation and Society in Scandinavia, AD 800 – 1100*. zost. J. Graham-Campbell, S. M. Sindbak, G. Williams, Leiden : Aarhus, 2011, s. 73 – 77.

ných kovov. V súčasnosti disponujeme niekoľkými ojedinelými nálezmi franských a byzantských razieb z 9. storočia¹⁹, pričom medzi čerstvé objavy patrí aj prvý dirham arabskej proveniencie z centrálného územia mojmirovského panstva.²⁰ Zriedkavé objavy mincí podnietili formulovanie hypotéz o ich čiastočnej úlohe v diaľkovom obchode. Podľa niektorých bádateľov tak strieborné denáre a zlaté solidy mohli slúžiť k výmene komodít, ktoré mali byť nakupované alebo predávané prostredníctvom týchto „medzinárodne“ akceptovaných platidiel.²¹

Úlohu mince v obchodných transakciách slovanského obyvateľstva s cudzokrajnými kupcami však netreba preceňovať. Mincové nálezy z 9. storočia sú v oblasti stredného Dunaja a Moravy vyslovene okrajové²², nehovoriac o úplnej absencii hromadných depotov mincí, aké poznáme hlavne z poľského prostredia, kde sa v priebehu 8. – 11. storočia na rozsiahlom území objavujú solitérne aj hromadné nálezy strieborných razieb, predovšetkým arabských dirhamov.²³ Priestor dnešného Poľska je charakteristický aj výskytom tzv. sekaného striebra (hacksilver), čiže fragmentarizácie drahého kovu, čo v oblasti mojmirovského panstva nie je doložené. Výskyt sekaného striebra dokladá rozšírenú socio-kultúrnu prax, ktorá nemusela byť nutne obmedzená iba na sféru hospodárskych a peňažných vzťahov. Funkcia strieborných úlomkov sa v súčasnosti vysvetľuje nielen v rámci ekonomických potrieb, ale čoraz častejšie sa k slovu dostáva aj argumen-

¹⁹ CHVOJKA, O.: Předmincovní platidla u Slovanů, s. 302 – 305; MĚŘÍNSKÝ, Z.: Výroba, řemesla a obchod, s. 119 – 121.

²⁰ Strieborný dirham arabského pôvodu z lokality Neštich pri Svätom Jure nebol v čase písania tohto textu publikovaný. Pozri aspoň VAVÁK, Július: Sídlili na Hradisku Neštich aj Avari? In: Historyweb.sk, 23. 5. 2018, Dostupné online: [<http://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/sidlili-na-hradisku-nestich-aj-avari>]

²¹ KOLNÍKOVÁ, E.: Problémy tovarovo-peňažných vzťahov, s. 32; POŠVÁŘ, J.: Měnové poměry v Říši Velkomoravské, s. 95 – 99.

²² MACHÁČEK, Jiří: O Velké Moravě, archeologii raného středověku i o nás samých. In: AR, tom. 67, vol. 3, 2015, s. 469 – 472; MACHÁČEK, Jiří – VIDEMAN, Jan: Monetisation of early medieval Moravia in the light of new archaeological discoveries in the Lower Dyje region (Czech Republic). In: *Economies, Monetisation and Society in the west slavic lands 800 – 1200 AD*. zost. M. Bogucki, M. Rębkowski, Szczecin : Wydawnictwo IAE PAN, 2013, s. 182 – 184.

²³ BOGUCKI, Mateusz: The use of money in the Slavic lands from the Ninth to Eleventh Century: the archeological/numismatic evidence. In: GRAHAM-CAMPBELL, James et al.: *Silver Economies, Monetisation and society*, s. 134 – 139

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

tácia, kladúca dôraz na ritualizované konanie a na procesy sociálnej hierarchizácie, ktoré mohli tiež motivovať zvyk ukladať striebro do zeme.²⁴ Skutočnosť, že poklady mincí ani sekaného striebra z veľkomoravských nálezísk nepoznáme, možno považovať za významnú indíciu, svedčiacu o nízkom podiele strieborných dirhamov a denárov na mojmirovských trhoch, a tým pádom minimálnej dôležitosti mince pre ekonomiku Moravanov. Je nepochybné, že razby z drahých kovov, ktoré sa rôznymi cestami dostávali do moravského prostredia, boli následne roztavované a z ich cennej matérie boli zhotovované honosné šperky, ktoré poznáme z množstva nálezísk, prevažne na južnej Morave. Ostáva nezodpovedanou otázkou, či absolútna väčšina cudzokrajných mincí bola v strednom Podunajsku počas 9. storočia pretavená na nové luxusné výrobky, keďže nálezy razieb sú len veľmi ojedinelé.

Okrem nepreukázateľnej, prípadne len nepatrnej úlohy cudzích mincí vo veľkomoravskom zahraničnom obchode, pôsobí dosť neodpodstatnene aj snaha prisúdiť peňažnú funkciu drobným úlomkom a kúskom drahých kovov.²⁵ Tie sú z veľkomoravských nálezísk známe iba sporadicky. Ich výskyt v hrobch ako „milodarov“ pre zosnulých však netreba automaticky považovať za „*doklad platobní funkce drahého kovu*“.²⁶ Nespracované zlaté a strieborné zlomky mohli pre včasnostredovekého človeka disponovať zvýšenou (zrejme prestížnou) hodnotou, avšak vzhľadom na výlučnosť a okrajovosť cennej suroviny

---

²⁴ K tomu pozri prehľadne ADAMCZYK, Dariusz: Markt, Macht oder Magie. Warum wurde im frühen Mittelalter Silber deponiert? Einführung in die Fragestellung und Thematik. In: Lelewel-Gespräche, vol. 5, 2012, Dostupné na internete: [http://repozytorium.lectorium.edu.pl/bitstream/handle/item/939/D.Adamczyk-Markt_Macht_oder.pdf?sequence=1&isAllowed=y]

²⁵ Porov. SEJBAL, J.: Základy středověkého mincovnictví, s. 66.; KUČEROVSKÁ, Taťána: Peněžně-ekonomická struktura na Moravě v 9. a 10. století. In: Slovenská numizmatika, vol. 10, 1989, s. 76.; MĚŘÍNSKÝ, Z.: Výroba, řemesla a obchod, 2014, s. 118.

²⁶ KUČEROVSKÁ, T.: Ekonomicko-peněžní vztahy, s. 40. Do 10. storočia spadá pomerne vysoká koncentrácia predierkovaných mincí zo staromaďarských hrobov. Pozri napríklad FIALA, Anton: Byzantské mince na Slovensku (6. – 12. storočie). In: Slovenská numizmatika, vol. 10, 1989, s. 62 – 63. Podobne ako pri kúskoch drahého kovu či ojedinelých minciach z veľkomoravských hrobov, nemožno ani tieto nálezy mincí z 10. storočia automaticky považovať za platobné prostriedky maďarských včasnostredovekých spoločenstiev. A to aj napriek skutočnosti, že niektoré nálezy možno interpretovať ako tzv. oboly mŕtvych.

je iba málo pravdepodobné, žeby nerazený kov plnil funkciu platidla v ekonomických transakciách väčšinou agrárneho obyvateľstva.²⁷

Pre úplnosť možno dodať, že absencia mince na Veľkej Morave nebola vždy považovaná za samozrejmosť. Učenci z čias národného obrodenia, hľadajúci predobraz vytúženej štátnosti, neváhali veriť v existenciu veľkomoravskej mince.²⁸ V 19. storočí snaha pridať na lesku ríši Moravanov dokonca vyústila do niekoľkých prípadov vykonštruovaných a falošných mincí ako tzv. velehradské mince alebo „zlaté monetky Rastislava“.²⁹

Skutočnosť, že moravskí vládcovia v 9. storočí vlastné mince nerazili a cudzie na peňažné účely nepoužívali je pomerne zásadná. Mincovanie je doložené až od polovice 10. storočia v prostredí premyslovských Čiech, čo je v porovnaní s ostatnými stredovekými „štátni stredoeurópskeho typu“ ešte pomerne skoro. Na Morave sa denárova mena objavuje podobne už v druhej polovici 10. storočia, no vlastné moravské razby pochádzajúce z olomouckej mincovne spadajú až do 11. storočia.³⁰ Tesne po roku 1000 máme doložené aj prvé mince uhorského kráľa Štefana I. (997/1000 – 1038).³¹ V poľskom prostredí razil mince už knieža Boleslav Chrabrý (992 – 1025), no podobne ako pri počiatku mincovania v iných regiónoch, tieto razby z hospodárskeho hľadiska možno hodnotiť ako efemérne a Boleslavovu mincovú politiku ako „chaotickú“.³² V piastovskej monarchii

---

²⁷ ŠTEFAN, I.: Mocní náčelníci od řeky Moravy?, s. 159.: „*Jak v centrech, tak ve venkovském prostředí poměrně často luxusní předměty končily, vyňaty z ekonomického cyklu, jako hrobová výbava. Kromě ‚investic‘ do prestiže a zásvěti k teauraci bohatství ve formě drahého kovu pravděpodobně nedocházelo. Nesloužil tedy jako směnný prostředek, ale byl součástí politické a rituální ‚ekonomiky‘.*“

²⁸ POŠVÁŘ, Jaroslav: Omyl nebo pia fraus? In: *Numismatické listy*, vol. 11, 1956, s. 183 – 184.

²⁹ K tomu pozri POŠVÁŘ, J.: Měnové poměry v Říši Velkomoravské, s. 95 – 96. K hypotéze o vlastných minciach z 9. stor. sa naposledy odhodlala aj Naďa Profantová. Pozri PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: Modernizace moravské medievistiky?, s. 132. Jiří Macháček a archeologické situácie však presvedčivo svedčia o opaku. MACHÁČEK, J.: O Velké Moravě, archeologii raného středověku, s. 469 – 471.

³⁰ MACHÁČEK, J. – VIDEMAN, J.: Monetisation of early medieval Moravia, s. 184 – 185.

³¹ GEDAI, István: The Economic and Political Background of St Stephen's Coinage. In: *The first millenium of Hungary in Europe*. zost. K. Papp, J. Bartos, Debrecen : University of Debrecen, 2002, s. 49 – 54.

³² BOGUCKI, Mateusz – MAGIERA, Jacek: New coins of Boleslaw the Brave. In: *Wiedomości Numizmatyczne*, tom. 59, vol. 1 – 2, 2015, s. 124.

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

mincu zaviedol do obehu ako platidlo až kráľ Boleslav II. (1042 – 1081) prostredníctvom emisie vlastného strieborného denára.³³

Mínca v stredovekej Európe ešte prinajmenšom do konca 12. storočia neplnila primárne funkciu široko osvojeného platobného prostriedku. Funkciu všeobecnej peňažnej jednotky stredoveké mince definitívne nadobúdajú až od 13. storočia, keď ich pre platbu využívajú prakticky už všetky spoločenské vrstvy. No netreba zabúdať, že popri nich stále organicky fungovali aj rôzne typy naturálnej výmeny, aj keď rozhodne v menšej miere ako pred 13. storočím. Spôsobilosť platiť peniazmi z drahého kovu sa tak najpomalšie šírila najmä v rurálnom prostredí.³⁴ V niektorých regiónoch však minca už počas včasného stredoveku, na rozdiel od lokálnejších vecných platidiel, cirkulovala ako obeživo a všeobecný ekvivalent hodnoty, a to najmä vďaka skutočnosti, že jej hodnotu regulovala panovnícka moc. Základný význam mincovania spočíval aj v mocenskej symbolike; minca predstavovala hmatateľnú reprezentáciu zvrchovaného vládcu a garanta stability kráľovstva alebo štátu.³⁵

Hrivny, šatôčky a interpretačné problémy

Pri výskume hospodárskych pomerov včasného stredoveku existujú de facto dve koncepcie. Na jednej strane ide o vysvetľovanie včasnostredovekých ekonomických vzťahov v rovine tovarovej výmeny, existencie tržných mechanizmov, pričom je akcentovaná prirodzená ľudská nevyhnutnosť kupovať a predávať. Na druhej strane, nie nevyhnutne v opozícii, stoja medievisti snažiaci sa odpútať od chápania stredovekého človeka ako „homo oeconomicus“ a kritizujúci vysvetľovanie recipročných vzťahov predmoderných spoločností striktne v rovine hospodárskych potrieb či utilitárnych záujmov. Prílišný dôraz na ekonomicky racionálne konanie dávajú do kontrastu s archaic-

---

³³ Užitočný prehľad k počiatkom mincovej meny v Čechách a Poľsku poskytuje SU-CHODOLSKI, Stanisław. Spór o początki mennictwa w Czechach i w Polsce. In: *Wiedomości Numizmatyczne*, tom. 42, vol. 1 – 2, 1998, s. 5 – 20.

³⁴ LE GOFF, J.: *Peníze ve středověku*. Praha : Mladá Fronta , 2012, s. 23 – 31; BLOCH, Marc: Natural Economy or Money Economy? A False Dilemma. In: *Early Medieval Society*. zost. S. L. Thrupp, New York : Appleton-Meredith, 1967, s. 196 – 204.

³⁵ GARIPZANOV, I.: Coins as a symbol of Early Medieval, s. 413 – 421.; VERHULST, Adriaan.: *The Carolingian Economy*, Gent : Cambridge University Press, 2002, s. 129.

kejšímyšlienkovým svetom, majúcim pevné korene v symbolickej a ritualizovanej realite. Podľa britského archeológa Johna Morelanda možno tieto dva prístupy rámcovo zhrnúť do smeru zdôrazňujúceho podobnosť (sameness) a druhého smeru, prízvukujúceho odlišnosť (otherness) s modernými ekonomickými systémami.³⁶

V odborných prácach o platobných prostriedkoch a formách ekonomickej výmeny na Veľkej Morave možno vystopovať predovšetkým prvý prúd, opisujúci podobné, čiže trhové charakteristiky hospodárskeho systému. Treba zdôrazniť, že práve obdobný prístup popisujúci vývin mojmirovského hospodárskeho systému, ktorý už mal disponovať pokročilejšími obchodnými mechanizmami, bol osou výkladu väčšiny archeologických a numizmatických skúmaní. Vedecká analýza štruktúrovaná takýmto spôsobom sa však často vystavovala nebezpečenstvu anachronizmu a mimovoľnému prenášaníu súčasných trhových charakteristík na pramenný materiál pochádzajúci z predmoderných čias.³⁷ Zastávam názor, že práve nedostatočné zohľadňovanie „odlišnosti“ hmotnej kultúry i povahy písomných prameňov z veľkomoravského obdobia stále vedie k odborným snahám priblížiť súčasníkom slovanské obyvateľstvo 9. storočia, a to či už prostredníctvom modelu štátu, alebo vďaka konceptu „silne rozvinutého trhu“, fungujúceho na báze kúpy a predaja ako „zcela bežné záležitosti“.³⁸

Vyššie uvedené platí aj pre vymedzenie špecifickej úlohy, ktorá bola pripísaná nemincovým platidlám. Totiž, železné sekerovité hrivny a kusy látky – vďaka správe Ibrahíma ibn Jákúba popisované ako „šatôčky“ – sa pre včasnostredoveký moravský *gens* stali v historiografii nielen prostriedkom výmeny komodít (platidlom), ale boli tiež interpretované ako účtovná jednotka (mena) a miera hodnôt všetkých produktov, čiže de facto mali plniť funkcie peňazí.³⁹ Takýto pohľad na

³⁶ MORELAND, John: Concepts of the Early Medieval Economy. In: *Archeology, Theory and the Middle Ages: understanding the early Medieval past*. zost. J. Moreland, London : Duckworth, 2010, s. 75 – 79.

³⁷ K tomu URBAŇCZYK, Przemysław: The Polish discussion on medieval deposits of hack-silver. In: *Historia Archeologica*. zost. S. Brather, Berlin : Walter de Gruyter, 2009, s. 510 – 513; BLOCH, M.: Natural Economy or Money Economy?, s. 196 – 197.

³⁸ GALUŠKA, L.: Slované – stopy predkú, s. 199.

³⁹ POŠVÁŘ, J.: Měnové poměry v Říši Velkomoravské, s. 99.; KUČEROVSKÁ, T.: Peněžně-ekonomická struktura na Moravě, s. 75 – 79. Pre rozličné funkcie peňažnej meny porov. SKRE, D.: Commodity Money, Silver and Coinage, s. 67 – 75.

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

fungovanie platobných prostriedkov v mojmírovskom kniežatstve nie je celkom oprávnený, keďže v tomto priestore a v danom období ešte nemožno doložiť znaky monetárneho systému či komercializácie spoločnosti. Veľkomoravská „ekonomika“ bola skôr ekonomikou bez peňazí.⁴⁰

Železné predmety, ktoré sú svojim vyhotovením štylizované do podoby predĺžených a plochých čepelí sekier si vyslúžili pomenovanie „sekerovité hrivny“ až od Josefa Poulíka.⁴¹ Stalo sa tak desaťročia po tom, ako boli tieto kusy železnej suroviny známe z nálezov, pričom dovtedy sa o nich uvažovalo skôr v rovine nástrojov alebo kultových predmetov.⁴² Je zrejme, že pomenovanie „hrivna“ malo automaticky evokovať ich platobnú funkciu. Názov sa rýchlo ustálil, aj keď v dobových textoch z veľkomoravského obdobia sa nevyskytuje.⁴³ Etymológia termínu hrivna je zaujímavá, keďže ide o označenie váhovej jednotky, vyjadrujúcej pomer hodnoty určitého kovu, ako aj jeho mincovej hodnoty.⁴⁴ Tento sémantický obsah mal zrkadliť

---

⁴⁰ ŠTEFAN, Ivo: Velká Morava, počátky přemzslavských Čech a problém kulturní změny. In: *Pád Velké Moravy aneb Kdo byl pohřben v hrobu 153 na Pohansku u Břeclavi*. zost. J. Macháček, M. Wihoda, Praha : NLN, 2016, s. 212 – 215. MACHÁČEK, J. – VIDEMAN, J.: Monetisation of early medieval Moravia, s. 182 – 184.

⁴¹ POULÍK, Josef: Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti „Valy“ u Mikulčic I. Zpráva za r. 1954 – 56. In: *Památky archeologické*. vol. 48, 1957, s. 334.

⁴² ADAMCZYK, J.: Płacidła w europie środkowej, s. 212 – 219.; CHVOJKA, O.: Předmincovní platidla u Slovanů, s. 195 – 197.

⁴³ Slovníky staroslovienskeho jazyka poznajú termín *grivvna*, slovo však nieslo význam „náhrdelník, ozdoba krku, náramok“, údajne odvodené od praslovanskeho *griva vo význame „krk“, „šija“: KRÁLIK, Lubor: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava : VEDA, 2015, s. 199. Porov. ŽIGO, Pavol: Hrivna – motivácia jej pomenovania, významy a ekvivalenty v staroslovienských textoch. In: *Musaica archaeologica*, tom. 2, vol. 2, 2017, s. 25. Počas písania štúdie som nezistil, ktorý starosloviensky písaný prameň obsahuje hore uvedený termín *grivvna*, uvádzaný v slovníkoch.

⁴⁴ Porov. KUČEROVSKÁ, T.: Ekonomicko-peněžní vztahy, s. 205. Hmotnostná miera latinského Západu – marka, sa bežne prekladá ako hrivna, pričom významová ekvivalencia týchto dvoch pojmov vo včasnom stredoveku nie je preukázateľná. Respektíve, nevieme, kedy došlo k zjednoteniu významov libra/marka = hrivna. Porov. CHVOJKA, O.: Předmincovní platidla u Slovanů, s. 185. V poľskom jazyku má slovo *grzywna* význam „pokuta.“ Termín „hrivna“ a jeho aplikácia na železné polotovary z 9. storočia môže v nekritickom poňatí viesť k nedostatočne podloženej snahe predpokladať používanie tohto pojmu na označenie údajného platidla v období a v prostredí, pre ktoré daný význam nemáme doložený. Napríklad ŽIGO, P.: Hrivna – motivácia jej pomenovania, významy a ekvivalenty, s. 25. Autor v uvedenom príspevku automaticky prijíma použí-

aj funkciu symbolického vecného platidla (Gerätgeld), ktorá bola minimálne od zásadnej štúdie Radomira Pleinera z roku 1961 široko akceptovaná.⁴⁵ Kým funkcia platidla nie je celkom jednoznačne dokázaná a stojí skôr na hypotetických úvahách, primárne poslanie týchto železných predmetov je jednomyselne uznávané – išlo o typ železného polotovaru určeného na ďalšie spracovanie, štandardizovaný ingot cennej, potrebnej a široko využívannej rudy.⁴⁶

Určenie platobnej funkcie týchto železných výkovkov je značne problematické, a to z viacerých dôvodov. Prvý problém vyvstáva v súvislosti s verifikovaním potencionálnych platidiel v písomných prameňoch. V porovnaní s kusmi plátina i kožušinami, ktoré doboví spravidajcovia v neskoršom období spomínajú ako platobné prostriedky, nedisponujeme nijakou písomnou správou, vzťahujúcou sa k územiu stredného Dunaja v 8. – 11. storočí (teda z obdobia pred zavedením mince), ktorá by svedčila o používaní určitých železných platidiel.

Z ekonomicky komplexnejšieho franskeho prostredia pochádzajú tzv. knihy listín opátstva v St. Gallen, spadajúce do karolínskeho aj neskoršieho obdobia. Jaroslav Pošvár dospel analýzou niektorých písomností z tohto kláštora k zisteniu, že železo slúžilo ako jeden z prostriedkov kúpy a predaja pozemkových majetkov.⁴⁷ Táto skutočnosť mala podoprieť fungovanie nálezov moravských, slovenských i poľských sekerovitých hrivien ako predmincového platidla. Hodnota železa v listinách zo St. Gallen však nie je stanovená v nijakých štandardizovaných ani inak spomenutých platidlách, naopak, množstvo kovu je vyjadrené v minciach alebo pomerom váhy striebra a zlata.

---

vanie pomenovania „hrivna“ pre železné sekerovité predmety už v 9. storočí i skôr, a na základe takejto diskutabilnej lingvistickej analýzy dochádza k záveru, že sekerovité hrivny boli vlastne *stblęzb*, ktorý je spomínaný v Zákone sudnom ľuďom. Ibidem, s. 26 – 29. Starosloviensky termín *sl'az* je v skutočnosti označením pre solidus. K tomu napr. KUČEROVSKÁ, T.: Ekonomicko-peněžní vztahy, s. 50 – 52.

⁴⁵ PLEINER, Radomír: Slovanské sekerovité hrivny. In: *Slovenská archeológia*, tom. 9, vol. 1 – 2, 1961, s. 404 – 450.

⁴⁶ Železné pláty boli zväzované do zväzkov, pričom akonáhle chcel kováč spracovávať prefabrikát, odsekol predierkované časti, cez ktoré bol prevlečený špagát alebo remienok a tým pádom znehodnotil predmet na iné použitie. MĚŘÍNSKÝ, Z.: Výroba, řemesla a obchod, s. 116.

⁴⁷ POŠVÁŘ, J.: Měnové poměry v St. Gallen v 8. až 9. století. In: *Numismatické listy*, vol. 14, 1959, s. 134 – 136.

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

Treba preto rozlišovať medzi *šandardom hodnoty* a reálnym *médiom platby*.⁴⁸ Korpus predmetných editovaných listín zo St. Gallen (I. a II. zväzok) obsahuje iba na jedinom mieste zmienku o platbe akýmisi železným peniazom (*solidus de ferro*)⁴⁹. Inak je množstvo železa, podobne ako pri zlate a striebre, určené v markách (*marca*). S tým rozdielom, že na rozdiel od železa sa pravidelne objavujú mincové platidlá zo zlata a striebra.⁵⁰ To znamená, že sa v princípe neplatilo železom, ale jeho hodnota sa doplácala prostredníctvom ekvivalentných predmetov. Čiže aj denármi, solidmi či šperkmi, prípadne rozličnými železnými výrobkami (zbrane, zbroje, nástroje a pod.).⁵¹ Analógia s franským prostredím na základe listín zo St. Gallen preto ničím nepodopiera názor o existencii symbolických železných platieľ na Veľkej Morave.

Potenciálna možnosť platenia železnými ingotmi podobnými sekerovitým hrivnám v prostredí karolínskej domény by sa nepochybne prejavila v archeologických nálezoch takýchto predmetov. Avšak dosiaľ nepoznáme žiadne obdobné archeologické situácie deponovaných železných polotovarov z územia na západ od sútoku Moravy a Dunaja.⁵²

Aj keď môžeme oprávnenne predpokladať značnú hodnotu železa, a to v jeho rôznych podobách (zbrane, poľnohospodárske a remeselné nástroje), reálne nedisponujeme analogickými správami, ktoré by naznačovali, že bolo bežným prostriedkom trhovej výmeny. Napríklad, platby v hmotnosti železa (či z neho vyrobených polotovarov alebo v iných mierach hodnoty zo železa) nemáme obsiahnuté v

---

⁴⁸ Pozri ŠTEFAN, I.: Mocní náčelníci od řeky Moravy?, s. 158.; Porov. BLOCH, M.: Natural Economy or Money Economy?, s. 201 – 202.

⁴⁹ *Urkundenbuch der Abtei Sanct Gallen*. Ed. WARTMAN, H. Bd. I. Sanct Gallen, Zürich : Verlag der Fehrschen Buchhandlung, 1863, s. 184.

⁵⁰ Platby v hodnote železa sa v prvých dvoch zväzkoch zbierok listín (c. roky 700 – 920) spomínajú na 9 miestach. Pre porovnanie, platby vyjadrené hodnotou solidov máme zaznamenané na 93 miestach. *Urkundenbuch der Abtei Sanct Gallen*. Ed. WARTMAN, Bd. I, 1866, s. 511 – 512.

⁵¹ ŠTEFAN, I.: Mocní náčelníci od řeky Moravy?, s. 157 – 158. Majetkové prevody v hodnote železa z okolia St. Gallen sú jedným z hlavných argumentov zástancov hrivien ako predmincového platidla. Pozri CHVOJKA, O.: Předmincovní platidla u Slovanů, s. 205.

⁵² CURTA, Florin: New remarks on early medieval hoards, s. 312 – 317.; SZMONIEWSKI, Bartłomiej: Axe-like iron bars in The Early Middle Ages from central and northern Europe. Some comments. In: *Zwischen der Steppe und dem Reich*, Bukurešť : Institutul de Arheologie, 2010, s. 289.

majetkových prevodoch kláštora vo Fulde vo Východofranskej ríši, ktorý bol v porovnaní so St. Gallen geograficky bližší slovanskému prostrediu. Pre ilustráciu spôsobov platby v okolí Fuldy stačí uviesť príklad, ktorý spomína už Ivo Štefan⁵³ – k roku 826 je zaznamenaný nákup, či skôr výmena pozemku kláštora za 8 železných mečov, 5 kusov oblečenia, 4 kravy a 2 páry náušnic.⁵⁴ Podobné pramenné svedectvá popisujúce majetkové transakcie by mohli pri hlbšom výskume poskytnúť cenné indicie, ktoré by umožňovali hľadať paralely alebo rozdiely so situáciou na slovanskom pohraničí. Zatiaľ však treba konštatovať, že v písomnostiach zo sledovaného obdobia nevidujeme žiadne platby vo forme symbolických železných platidiel, polotovarov či inak analogických predmetov.

Rovnaký prípad je aj jediný dochovaný latinský text, čiastočne referujúci o formách platby v moravskom prostredí počiatkom 10. storočia. Tzv. Raffelstettenský colný štatút, vydaný z poverenia východofranského kráľa Ľudovíta IV., popisuje situáciu *in orientales partes* čiže vo výhodnom pohraničí ríše.⁵⁵ Nielenže pri žiadnej z uvedených obchodných staníc alebo trhov nespomína železo ako prostriedok platby (či už má ísť o colné poplatky, alebo protihodnotu za výmenu tovarov), ale referuje iba o komoditách ako vosk, kone a otroci, prípadne soľ, ktoré mali Slovania vymieňať za iný tovar. Nariadenie tiež určuje všeobecné ekvivalenty hodnôt Slovanmi predávaného tovaru, ktoré mali slúžiť obchodníkom prichádzajúcim z Franskej ríše. Tými boli nižšie denominácie denárovej meny – scoti, tremissa a saiga.⁵⁶ Úplne absentovanie železa ako výmenného prostriedku v texte východofranského nariadenia o clách by možno nemuselo vylučovať užívanie platidiel zo železa v rámci vlastného moravského prostredia. Avšak pri-

⁵³ ŠTEFAN, I.: Great Moravia, Statehood and Archaeology, s. 343. pozn. 21.

⁵⁴ STEUER, Heiko: *Handel*. In: HOOPS, Johannes et al.: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Band 13. Berlin : De Gruyter 1999, s. 561.

⁵⁵ Východofranské nariadenie o clách spomína trh Moravanov (mercatus Marahorum) iba okrajovo v ôsmom a deviatom paragrafe. Text neuvádza žiadne konkrétne platobné prostriedky Moravanov. *Inquisitio de theloneis VIII, IX*. In: MMFH IV, 2013, s. 101.

⁵⁶ *Inquisitio de theloneis, VI*. In: MMFH IV, s. 118: „*Sclavi vero, qui de Rugis vel de Boemanis mercandi causa exeunt, ubicunque iuxta ripam Danubii vel ubicunque in Rotalariis vel in Reodariis loca mercandi optinuerint, de sogma una de cera duas massiolas, quarum utraque scoti unum valeat; de onere unius hominis massiola una eiusdem precii; si vero mancipia vel cavallos vendere voluerit, de una ancilla tremissam I, de cavallo masculino similiter, de seruo saigam I, similis de equa.*“

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

najlepšom aspoň naznačuje, že sekerovité hrivny neboli začiatkom 10. storočia podstatným obchodným artiklom ani ekvivalentom platby pre zahraničných kupcov obchodujúcich v oblasti okolo Dunaja.⁵⁷

Predstava o platidlách zo železnej suroviny nemá nijakú oporu v latinsky písaných prameňoch cudzej proveniencie, no rovnako ani v prípade staroslovienskych textov. Nepočtetné staroslovienske texty, ktoré boli pravdepodobne spísané v moravskom prostredí, nepoznajú termín „hrivna“ vo význame platobnej jednotky⁵⁸, a tiež nijakým spôsobom nereferujú o špecifickom železnom platidle alebo forme platby v tejto surovine. Normatívne právne texty síce spomínajú slovanské termíny „čěna“ alebo „imienije“, no nevyjadrujú ich žiadnym konkrétnym hodnotovým ekvivalentom, čiže nestanovujú, v čom táto cena (a imanie) spočíva, ani prostredníctvom čoho ju treba zaplatiť.⁵⁹ Z kontextu, v ktorom sú tieto termíny zaznamenané možno usudzovať, že nešlo o cenu v trhovom zmysle, ale formu trestno-právnej satisfakcie, čiže pokutu.⁶⁰

Iba jediný názov platobnej jednotky našiel miesto v staroslovienskych zápisoch právnych nariadení. *Zákon sudnyj ljudem* uvádza termíny „stblęzie“, „stblęzb“ ako peňažnú jednotku, v ktorej majú byť zaplatené pokuty alebo vyplácané odmeny.⁶¹ V tomto prípade ale nejde o nič iné, než o slovanské pomenovanie solidu.⁶² Názov byzantského peniazu bol, podobne ako modifikovaná časť textu *Eklogy*⁶³, prepísaný staroslovienským písmom a zaradený do civilného

---

⁵⁷ Porov. MEŘÍNSKÝ, Z.: Výroba, řemesla a obchod, s. 116.

⁵⁸ Pozn. č. 40.

⁵⁹ *Nomokánon VIII*, In: MMFH IV, 2013, s. 237.; *Zákon sudnyj ljudem* (ďalej ZSL) 1, 4, 8 In: MMFH IV, 2013, s. 158 – 159, 161, 163.

⁶⁰ Na základe existencie týchto staroslovienskych termínov Tomáš Gábriš a Róbert Jáger usudzujú, že išlo o slová bežne označujúce „primárne protihodnotu v zmysle trhovej výmeny“. GÁBRIŠ, Tomáš – JÁGER, Róbert: *Najstaršie právo na Slovensku? Pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 209. No nezohľadňujú pritom nimi samými uvádzanú synonymickosť slova *čěna* s gréckym termínom označujúcim náhradu, trest či pomstu. Podobne termín „imienije“ zjavne nemožno redukovať na akési peňažné imanie v dnešnom slova zmysle, keďže sa termín vyskytuje v kontexte širšieho vlastníctva a celkovo hmotného majetku.

⁶¹ ZSL 5, 8, 19. In: MMFH IV, 2013, s. 161, 163, 167.

⁶² KUČEROVSKÁ, T.: Peněžně-ekonomická struktura na Moravě, s. 77.

⁶³ Ako predloha moravského zákoníka pre laikov slúžila byzantská *Ekloga*, ktorá bola kodifikáciou civilného práva z čias cisára Leva III a jeho syna Constantina, vydaná asi

zákonníka. Preto aj počet 72 „stljazov“ uvedených v ZSL zodpovedá libre zlata, čo presne korešponduje s hodnotou solidu. Tento termín teda nedokazuje existenciu vlastných moravských peňazí fungujúcich v obehú ako sa zvykne usudzovať.⁶⁴

Písomné správy aj absencia vhodných analógií vypovedajú, že Moravania pravdepodobne nepoužívali železné ingoty ako platidlo pre účely hospodárskej výmeny. Torzovitost' písomného materiálu je samozrejme nevyhnutné doplniť o zistenia archeológie. V súvislosti so sekerovitými hrivnami vyvstáva otázka ich datovania. Darina Bialeková výskyt drvivej väčšiny týchto predmetov určuje do prvej polovice 9. storočia.⁶⁵ Datovanie nálezov však nie je jednoznačné a ťažko na tomto mieste vyslovovať definitívne závery.

Teritoriálny rozptyl sekerovitých hrivien zodpovedá predpokladanému územnému rozsahu Veľkej Moravy. Tieto predmety takmer úplne absentujú na území Čiech, známe sú však nálezy z dnešného Maďarska a najmä južného Poľska, predovšetkým enormný nález minimálne 4212 kusov železných ingotov z lokality pod kopcom Wavel v Krakove.⁶⁶ Existenciu početných poľských nálezov však netreba automaticky spájať s nadvládou Mojmirovcov nad Vislanskom, ktorá mohla mať skôr nepriamy a iba krátkodobý charakter.⁶⁷ Paralelný

---

v r. 741. BURGMANN, Ludwig (ed.): *Ecloga. Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos V.* Frankfurt am Main : Löwenklau, 1983, s. 12.

⁶⁴ Porov. KUČEROVSKÁ, T.: Ekonomicko-peněžní vztahy, s. 50 – 51.; CHVOJKA, O.: Předmincovní platidla u Slovanů, s. 186.; PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: Modernizace moravské medievistiky?, s. 132.; STEINHÜBEL, J.: Velká Morava na pomezí od kmeňa ku štátu, s. 93. pozn. 160.

⁶⁵ BIELEKOVÁ, Darina: Sekerovité hrivny a ich väzba na ekonomické a sociálne prostredie Slovanov. In: *Staroměstská výročí. Sborník příspěvků ze slavnostního zasedání u příležitosti 40 let archeologických výzkumů Moravského muzea ve Starém Městě a výročí objevu první velkomoravské zděné stavby ve Starém Městě Na Valách. Uherské Hradiště, 7. – 8. září 1988*, Brno : Slovacké muzeum, 1990, s. 101 – 104.

⁶⁶ K rozšíreniu hrivien pozri BIELEKOVÁ, D.: Sekerovité hrivny a ich väzba na ekonomické, s. 99 – 107. K nálezom z Krakova ZAITZ, Emil: Frühmittelalterliche axtförmige Eisenbaren aus Kleinpolen. In: *Slovenská archeológia*, tom. 36, vol. 2, 1988, s. 261 – 276. Súhrnne k datovaniu, výskytu a prehľadu bádania o sekerovitých hrivnách predovšetkým ADAMCZYK, J.: Płacidła w Europie środkowej, s. 212 – 246.

⁶⁷ ADAMCZYK, J.: Płacidła w europie środkowej, s. 238 – 243.; URBAŃCZYK, Przemysław: *Trudne początki Polski*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2008, s. 156 – 157.

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

výskyt obdobných železných prútov sa viaže k prostrediu dnešného Nórska, pričom podobne ako v strednej Európe ide o geograficky ohraničený jav.⁶⁸ Je zaujímavé, že železné ingoty z nórskeho prostredia, ako aj typologicky bližšie sekerovité hřivny z poľských nálezov nie sú, na rozdiel od veľkomoravských exemplárov, chápané striktné ako platidlá. Podľa časti zahraničných expertov ich ekonomický význam nespočíval vo funkcii obeživa a platobného prostriedku na „vnútornom trhu“. Zdôrazňuje sa najmä bezpečne preukázaná úloha železného polotovaru, a z toho vyplývajúci podiel na importe/exporte a celkovej koncentrácii železnej suroviny v mocenských centrách, čo je nepochybne aj prípad lokality v dnešnom Krakove, známej aj z písomných prameňov ako sídlo kniežacej moci.⁶⁹

Pri argumentácii v prospech platobnej funkcie železných hřivien hrá pomerne zásadnú rolu ich typológia. Kategorizácia sekerovitých predmetov bola vytvorená na základe tvarovej a rozmerovej odlišnosti, čím bolo stanovených niekoľko skupín a podskupín daných artefaktov.⁷⁰ Súčasne používaná typológia je dielom Dariny Bialekovej, ktorá rozčlenila známe nálezy, pričom vytvorené skupiny dala do súvisu s byzantským systémom váhových mier.⁷¹ Použitím matematicko-štatistickej metódy sa autorka pokúsila preukázať určitú štandardizáciu hřivien. Pomocou výpočtov pomerov váhy konkrétnych typologických skupín a ich korelácie k zlomkom byzantskej zlatej libry došla k záveru, že železné polotovary mohli byť vyrábané s ohľadom na rímsky menový systém (ako aj s prihliadnutím na hodnotu solidu), čo by malo dokazovať ich možnú platobnú funkciu.⁷²

---

⁶⁸ K tomu PLEINER, R.: Slované sekerovité hřivny, s. 431 – 432.

⁶⁹ SZMONIEWSKI, B.: Axe-like iron bars in The Early Middle Ages, s. 290 – 292.; ZAITZ, E.: Wczesnośredniowieczne grzywny siekieropodobne w Małopolsce. In: *Materiały Archeologiczne*, tom. 25, 1991, s. 142 – 174. Funkciu železných ingotov ako štandardizovaného platidla vo vikingskom prostredí interpretuje MARTENS, Irmelin – ROSENQVIST, Anna M.: Jervinna på Møsstrand i Telemark. En studie i teknikk, bosetning og økonomi. In: *Norske Oldfunn*, tom. 13, 1988, s. 164 – 189.

⁷⁰ Najmä DOSTÁL, Bořivoj: Železné sekerovité hřivny z Břeclavi-Pohanska. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis*. tom. 28, Brno, 1983, s. 193 – 194; PLEINER, R.: Slované sekerovité hřivny, s. 426 – 431.

⁷¹ BIALEKOVÁ, D.: Sekerovité hřivny a ich väzba na ekonomické, s. 99 – 107.

⁷² BIALEKOVÁ, Darina – TIRPÁKOVÁ, Anna – VLKOLÍNSKÁ, Ivona: The Application of Some Mathematic-statistical Methods in Solving the Possibility of Exploitation of

Je vysoko pravdepodobné, že pri výrobe železných ingotov dochádzalo k ich štandardizácii, čiže boli „predpripravované“ v kováckych dielnach podľa určitých mustier. Skutočnosť, že hmotnostné relácie niektorých hrivien zodpovedajú byzantskej libre a jej zlomkom či násobkom však nedokladá ich platobnú funkciu. Totiž, každá výroba kovových ingotov sa musela riadiť určitými merateľnými štandardmi. Existencia hmotnostného pomeru voči zlatej libre (čiže voči 72 solidom) môže dokazovať používanie metrologického systému prevzatého z iného, „neslovanského“ prostredia. O preberaní rímskych mier môžu svedčiť aj indicie súvisiace s výrobou keramiky, ktorá slúžila aj na prepravu komodít v rámci obchodu, čomu by zodpovedalo aj zjednotenie objemu nádob.⁷³ Ak ale sekerovité hrivny mali cirkulovať v obehu ako platidlo, tak na preukázanie ich peňažnej hodnoty nestačí vymedzeným skupinám dodatočne určiť ich pomer k libre zlata na základe štatistickej korelácie. Takáto korelácia totiž nemá dôkazovú hodnotu; z nej vyplývajúce závery sú iba hypotetické a viac-menej nepreukázateľné, keďže podobným spôsobom by sme mohli prepočítavať hmotnosť rôznych artefaktov, pričom výsledok by vo väčšej či menšej miere zodpovedal metrickým pomerom, ktoré si sami stanovíme ako mieru hodnoty.⁷⁴ Okrem toho, analýzy, ktoré vykonali Jaroslav Pošvář a neskôr Darina Bialeková s Annou Tirpákovou nedisponujú dostatočne záväzným množstvom

---

Roman Measures in Manufacturing of Slavic Axe-Shaped Currency Bars and Pottery, In: *Slovenská Archeológia*, tom. 37, vol. 2, 1989, s. 427 – 450.; BIALEKOVÁ, Darina – TIRPÁKOVÁ, Anna: K otázke funkčnosti sekerovitých hrivien z Pobodima z hľadiska ich metrologických hodnôt. In: *Slovenská numizmatika*, vol. 10, 1989, s. 89 – 94.

⁷³ BIALEKOVÁ, Darina – TIRPÁKOVÁ, Anna: Preukázateľnosť používania rímskych mier pri zhotovaní slovanskej keramiky. In: *Slovenská archeológia*, tom. 31, vol. 1, 1983, s. 140 – 141.

⁷⁴ Parafrázujúc Krzysztofa Wachowskeho, je nemožné dosiahnuť úplnú, a teda z hľadiska historickej interpretácie záväznú koreláciu včasnostredovekých metrologických systémov, pretože porovnávanie známych (rímske, franské) váhových jednotiek s nám neznámymi (v prameňoch nevystopovateľné „slovanské miery“) je nepreukázateľné. WACHOWSKI, Krzysztof: Systemy odważników w Polsce średniowiecznej. In: *Świat Słowian wczesnego średniowiecza*. zost. M. Dworaczyk – A. B. Kowalska – S. Mózioch, Szczecin-Wrocław : Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 2006, s. 359. Ku kritike metrologických analýz predpokladaných platidiel pozri aj URBAŃCZYK, P.: *The Polish discussion on medieval deposits*, s. 516 – 517.

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

dát. Zohľadňovali predovšetkým vybrané typy hrivien, ktoré boli selektívne začlenené do skupín zodpovedajúcim zlomkom libry.⁷⁵

Funkčnú interpretáciu sekerovitých hrivien musím vzhľadom na rozsah a vymedzenie štúdie poňať skôr rámcovo, ale je zrejmé, že daná problematika si vyžaduje podrobné spracovanie. Na tomto mieste treba konštatovať, že moderné bádanie sa v súčasnosti zrieklo interpretácie sekerovitých predmetov ako osobitného veľkomoravského predmincového platidla.⁷⁶ To však neznamená, že tieto predmety nemohli zastávať určitú rolu v platobných stykoch slovanského obyvateľstva. Dôležitou otázkou ostáva, aké typy platby to boli, prípadne kto a komu mohol platiť pomerne objemnými železnými prútmi? Ide o súbor otázok, ktorému sa nie vždy dostáva dostatočnej odbornej reflexie.

V posledných rokoch došlo k určitému obratu v bádani, ako aj k novým impulzom vychádzajúcim z ekonomickej antropológie. Od staršieho výkladu hrivien ako vecných platidiel na vnútornom trhu sa prešlo k interpretáciám zohľadňujúcim dôkazy svedčiace o menej rozvinutej trhovej výmene (komercializácii spoločnosti) na území Veľkej Moravy.⁷⁷ Hodnotný železný polotovár tak neplnil peňažnú funkciu všeobecného ekvivalentu, keďže niet argumentu v prospech štandardizovania hodnoty železa centrálnymi autoritami.⁷⁸ Je ale pravdepodobné, že v sekerovitých hrivnách mohli byť odvádzané nám bližšie neznáme formy odvodov lokálnym autoritám, respektíve mohlo ísť o jeden zo spôsobov pravidelných platieb tribútov. Akumulácia železnej suroviny a z nej vyrobených predmetov je archeologicky doloženým fenoménom, viažucim sa k lokalitám spojeným s výkonom moci (Mikulčice, Břeclav-Pohansko, Pobodim, Boj-

---

⁷⁵ Jaroslav Pošvář vo svojej schéme po zaokrúhlení váh určil, že najčastejší váhový výskyt 60 – 160 g bol volený vzhľadom k cene životných potrieb. Tak dôvodil iba na základe skutočnosti, že 75 % ním vybraného počtu hrivien patrilo do tejto kategórie: POŠVÁŘ, J.: Měnové poměry v Říši Velkomoravské, s. 227. V analýzach Dariny Bialekovej a Anny Tirpákovéj z vybraných 270 hrivien dokonca iba 81 kusov zodpovedalo ekvivalentným pomerom k libre. BIELAKOVÁ, D. – TIRPÁKOVÁ, A.: K otázke funkčnosti sekerovitých hrivien, s. 93 – 94.

⁷⁶ MACHÁČEK, J.: „Velkomoravský stát“ – kontroverze středoevropské medievistiky, s. 781.; PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: Modernizace moravské medievistiky?, s. 132.

⁷⁷ MACHÁČEK, J.: O Velké Moravě, archeologii raného středověku, s. 468 – 472, 476 – 478.

⁷⁸ ADAMCZYK, J.: Płaćdła w europie śródkowej, s. 277 – 283.

ná, Krakov a iné). Tomu nasvedčuje aj významná koncentrácia depotov obsahujúcich sekerovité hrivny v mocenských centrách v porovnaní s pomerne nízkym výskytom na rurálnych sídliskách (depoty absentujú takmer úplne, nachádzané sú skôr solitérne kusy a fragmenty).⁷⁹ Súvislosť s tribútom, ktorý odvádzali slobodní obyvatelia lokálnym vládcom, môže byť vhodným východiskovým bodom pre ďalší výskum. Vzhľadom na ritualizáciu sociálnych vzťahov vo včasnom stredoveku a na možné kultové dôvody tezaurácie cenných predmetov, netreba púšťať zo zreteľa ani antropologicky zamerané úvahy o symbolickom význame deponovania železnej suroviny.⁸⁰

Spojitosť s platbami tribútov vystáva aj pri posudzovaní druhého typu predpokladaného predmincového platidla na Veľkej Morave, a teda plátenných šatôčok, respektíve kusov látky. Na rozdiel od sekerovitých hrivien však v prípade tzv. látkových peňazí (cloth currency) disponujeme viacerými písomnými dokladmi, svedčiacimi o platobnej funkcii. Známe sú predovšetkým dve svedectvá o platení kusmi látky v slovanskom prostredí.

V súvislosti s Veľkou Moravou sa najčastejšie odkazuje na správu arabsky píšuceho obchodníka a diplomata židovského pôvodu Ibrahíma ibn Jákúba, ktorý niekedy v 60. rokoch 10. storočia navštívil Prahu. Pri tejto príležitosti zanechal svedectvo o používaní látkových šatôčok, ktoré nemajú iné než platobné využitie. Arabský text popisuje tieto šatôčky výlučne v intenciách peňažného obehu. Majú presne vyjadrený pomer voči minci (zrejme denár domáceho alebo otonského pôvodu), slúžia na uchovanie hodnoty všetkých výrobkov, ktoré prostredníctvom nich nakupujú a predávajú.⁸¹ Relácia Ibn Jákúba predstavuje popis peňažnej funkcie špecifického platidla, ktoré bolo používané slovanským obyvateľstvom *v zemi Bújama*, čiže v krajine ovládanej českým kniežaťom. Autor pasáže zachytil osobitosť cudzokrajnej meny, s ktorou sa on ako obchodník dovtedy ne-

⁷⁹ KUČEROVSKÁ, T.: Ekonomicko-peňažní vztahy raně feudální společnosti, s. 22 – 25.; BIALEKOVÁ, D.: Sekerovité hrivny a ich väzba na ekonomické, s. 105 – 106.

⁸⁰ V tom zmysle a zohľadňujúc rituál nazývaný *potlač* pozri najmä CURTA, F.: New remarks on early medieval hoards, s. 318 – 321. Pozri aj NOVOTNÝ, B.: Depots von Opfersymbolen als Reflex eines Agrarkultes in Grossmähren und im wikingischen Skandinavien. In: *Památky archeologické*. tom. 60, 1969, s. 197 – 227.

⁸¹ *Zpráva o Slovanech Ibrahíma ibn Jákúba* In: MMFH III, 2011, s. 396 – 370.

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

mal možnosť stretnúť a ktorá ho vzhľadom k jeho profesii obzvlášť zaujímala. Takmer zhodné svedectvo podáva kronika Helmolda z Bosau z druhej polovice 12. storočia. Pri opise slovanských Ránov z ostrova Rujana spomína obdobný spôsob platby v kusoch látky. Podľa Helmolda plní plátno analogickú úlohu ako minca, ktorú tu nepoužívajú, ale ktokoľvek by chcel, môže nakupovať na trhu (*sed quicquid in foro mercari volueris*) výmenou za kusy plátna (*panno lineo*).⁸² Opäť ide o text autora stojaceho mimo popisovaného spoločenstva, ktorý vďaka autopsii alebo priamym svedectvám zachytil odlišnú, a pre čitateľa nezvyčajnú, formu platobného styku.

Tieto dve správy sa odlišujú od ostatných dobových relácií uvádzajúcich platenie plátnom, pretože Ibn Jákúb aj Helmold popisali peňažnú funkciu všeobecného ekvivalentu. V ďalších písomných prameňoch, často aj z iného ako slovanského prostredia, nachádzame platenie látkami či oblečením iba v súvislosti s hradením pokút, odvodov či tribútov.⁸³ To je aj prípad zmienky v diele Ibn Rustu, v ktorom je s najvyššou pravdepodobnosťou spomínaný práve moravský Svätopluk. Arabský redaktor zachytil každoročnú prax odvodov vládcovi. Daň je v tomto prípade platená v kusoch odevov.⁸⁴ Za pozornosť taktiež stojí, že Ibn Rusta spomína konanie pravidelného trhu v Svätoplukovom sídelnom hrade, kde podľa neho Slovania „obchodujú a predávajú“. ⁸⁵ V danom texte, na rozdiel od podrobnej správy obchodníka Ibn Jákúba o pražskom trhu, nie sú uvedené žiadne bližšie detaily o spôsoboch platby alebo o platobných jednotkách.

Odvádzanie poplatkov v plátne a celkovo cenných látkach či odevoch bolo pomerne rozšírené, a to nielen v oblasti stredného Dunaja. Daňové odvody v okolí Fuldy mali v niektorých prípadoch formu

---

⁸² HELMOLDI PRESBYTERI BOZOVIENSIS CRONICA SLAVORUM, Lib. I, Cap. 25. In: MGH : SS rer. Germ. 32. SCHMEIDLER, Bernhard (ed.) Hannoverae et Lipsiae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1937, s. 77.

⁸³ Porovnaj POŠVÁŘ, J.: Plátno jako platidlo u Slovanů, In: *Slavia*, tom. 31, 1962, s. 456–459.

⁸⁴ *Kitábu l-a'láki n-náfsati li-bni Rusta*. In: MMFH IV, 2011, s. 305–306. Existuje možnosť, že informácia o poplatkoch v odevoch zachytáva východoslovanského vládcu na Rusi. Pozri TŘEŠTÍK, Dušan.: *Počátky Přemyslovců*. Praha, NLN, 1997 s. 293; STEINHÜBEL, J.: Velká Morava na polceste od kmeňa ku štátu, s. 87–90.

⁸⁵ K tomu podrobnejšie TŘEŠTÍK, Dušan.: „Trh Moravanů“ – ústřední trh Staré Moravy. In: *Český časopis historický*, tom. 21, 1973, s. 869–894.

tzv. phalta, čo mohli byť výrobky z plátna alebo ľanu.⁸⁶ Súkno a tkaniny vystupujú ako forma pokút a poplatkov vo frízskych právnych textoch aj v severských ságach, pričom práve populácie severnej Európy, ktoré si ešte neosvojili platenie mincami, do istej miery používali látkove materiály ako určitý typ platidla aj v rámci obchodnej výmeny.⁸⁷

Avšak, čo sa týka existencie látkových platidiel na Veľkej Morave, treba konštatovať, že ich na základe dochovaného pramenného materiálu a niekoľkých nepriamych indícií v súčasnosti nevieme hodnoverne preukázať. Najpresvedčivejšou sa javí analógia s českými krajinami v druhej polovici 10. storočia podľa relácie Ibn Jákúba. Ak budeme predpokladať určitý kultúrny transfer z mojmírovej Moravy na priemyslovské Čechy, tak by sa prítomnosť šatôčok v 9. storočí mohla zdať plauzibilná. Takúto hypotézu však zatiaľ podporujú iba nepatrné indície a dohady. Ide predovšetkým o archeologický nález predpokladanej šatôčky z pohrebiska v Uherskom Hradišti – Sadoch.⁸⁸ Či je však odtlačok storočiami zmineralizovanej tkaniny skutočne niekdajším predmincovým platidlom podobným šatôčkam z pražského trhu, nie je preukázateľné. Treba zdôrazniť, že ide o osamotený nález bez ďalších analógií. Okrem toho poznáme niekoľko archeologických objektov z územia Slovenska i Moravy, ktoré s určitými pochybnosťami môžu svedčiť o existencii špecializovaných tkáčskych dielní. Indikátormi sú tzv. žľabovité priehlbne, ktoré sú doložené napríklad na ploche niektorých polozemníč z lokality

---

⁸⁶ POŠVÁŘ, J.: Plátno jako platidlo u Slovanů, s. 456 – 457. K poplatkom vo forme odevov vo franskom prostredí pozri aj KALHOUS, D.: Několik poznámek k sociální struktuře Velké Moravy. In: *Cyrlometodějská misie a Evropa – 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*. Zost. P. Kouřil. Brno : Archeologický ústav AV ČR, 2014 s. 45, pozn. č. 52.

⁸⁷ KEIJSER, Daan: Cloth as Currency: Clothing and the Naked in Old Frisian Law. In: *Us Werk*. tom. 64, 2015, s. 76 – 80.; EBEL, Else: Kaufman und Handel auf Island zur Sagazeit. In: *Hansische Geschichtsblätter*, tom. 95, 1977, s. 6. ; GUSTIN, Ingrid: Means of Payment and the Use of Coins in the Viking-Age Settlement of Birka in Sweden. Preliminary Results. In: *Exchange and Trade in Medieval Europe: Papers of the 'Medieval Europe Brugge 1997' Conference* 3. zost. G. D. Boe – D. Verhaeghe. Zellik : Institut voor het Archeologisch Patrimonium 1997, s. 147.

⁸⁸ MAREŠOVÁ, Kristina: Předmincovní platidlo ze slovanského pohřebiště v Uherském Hradišti-Sadoch. In: *Slovenská numizmatika*, vol. 10, 1989, s. 97 – 100.

„...iactitant se magnitudine pecuniae“. Otázka platobných prostriedkov...

Mužľa-Čenkovi s datovaním do 9. až 10. storočia.⁸⁹ Obdobné jamy boli ojedinele zistené aj na niekoľkých ďalších lokalitách. To je však všetko, čo archeológia momentálne dokáže vypovedať o „látkových“ peniazoch, a vzhľadom na povahu skúmaného materiálu ani nemožno očakávať zásadnú zmenu v poznaní. Posledným nepriamym svedectvom o určitej platobnej funkcii tkanín je etymológia samotného slova „platiť“. Odvodenie daného termínu od plátna je totiž výlučným špecifikom slovenského, českého a poľského jazyka.⁹⁰

Ak sa teda vrátíme k sťažnosti bavorského episkopátu z úvodu, ktorá hovorí o Moravanoch chvastajúcich sa množstvom peňazí, môžeme dôjsť k celkom prozaickej záverečnej úvahe. *Magnitudo pecuniae* autora listu nereferuje o moravských peniazoch, ale o určitom type poplatku. Otázka či Mojmirovci skutočne uhradili pápežskej kúrii akýsi prvotný desiatok by si nepochybne zaslúžila ďalšiu štúdiu. Avšak v prípade, že chceme hodnoverne zodpovedať otázku, čo takýto poplatok mohol obsahovať, prípadne, čo mohlo byť na Veľkej Morave používané ako peniaze, je možno vhodné znova sa opýtať – mali ich Moravania naozaj toľko, aby sa nimi mohli vystatovať?

Záver

Vo výklade bola venovaná pozornosť predovšetkým dvom typom vecných platidiel, ktoré sú tradične považované nielen za predchodcu, ale do značnej miery aj ekvivalent mince v rámci veľkomoravských ekonomických pomerov. Medievistické bádanie v súčasnosti podrobilo dôslednejšej kritike hypotézy o fungovaní predmincových platidiel v hospodárskych vzťahoch mojmirovského kniežatstva. Kvôli metodickým limitom a nedostatku záväzného pramenného materiálu je preukázanie platobnej funkcie týchto predmetov značne problematické. Problémom výskumu včasnostredovekých ekonomických systémov neraz býva aj apriórne nerozlišovanie medzi peňažnou výmenou a nepeňažnými platidlami, respektíve plat-

---

⁸⁹ HANULIAK, Milan – KUZMA Ivan: Doklady včasnostredovekej tkáčskej výroby z Mužle-Čenkova. In: *Karolínska kultúra a Slovensko. Karolingische Kultur und die Slowakei*. zost. V. Turčan. Bratislava : Archeológia Supplementum 4, 2011, s. 39 – 44.

⁹⁰ BOROŇ, Piotr: Wczesnośredniowieczny pieniądz pozakruszcowy. Uwagi w związku z pracą Jacka Adamczyka Płacidła w Europie środkowej i wschodniej w średniowieczu. In: *Przegląd Historyczny*, tom. 97, vol. 3, 2006 s. 403.

bou pokút a odvodov. Kvôli tomu často dochádza k nedostatočnej teoretickej reflexii i ekonomickým nadinterpretáciám.

Železné sekerovité predmety a kusy tkanín zrejme neplnili úlohu peňazí na vnútornom trhu Moravanov. Nielenže pravdepodobne neboli všeobecným ekvivalentom a mierou hodnoty, ako sa snažilo preukázať staršie bádanie, ale tiež nemožno počítať s ich obehom v podmienkach neracionalizovanej ekonomickej výmeny na Veľkej Morave. Tržné vzťahy totiž v 9. storočí na strednom Dunaji neboli natoľko rozvinuté, aby sme mohli dokázať alebo aspoň predpokladať existenciu zjednotených hodnotových pomerov konkrétnych produktov. Oprávnené však môžeme predpokladať určité lokálne definované komoditné platidlá, fungujúce v medziach naturálnej výmeny a predmonetárnej ekonomiky. Takými mohli byť aj železné polotovary, ktorých využitie ako jedných z množstva rôznych platidiel (nie všeobecných ekvivalentov) by mohla dosvedčovať ich rôzna veľkosť od polmetrových kusov až po miniatúrne (či symbolické) „hrivničky“. V prípade platenia textíliami existujú odôvodnené hypotézy o ich úlohe v platobných stykoch na Veľkej Morave; prostredníctvom dostupných prameňov ich ale zatiaľ nevieme bezpečne verifikovať. Pre ďalší výskum platobných vzťahov mojmirovského mocenského útvaru treba hlbšie analyzovať analogické situácie mimo moravského prostredia, avšak reflektujúc poznatky ekonomickej antropológie, a prípadne aj bez snáh anachronicky konštruovať zjednocujúce mechanizmy v historickej realite, kde pre to niet opodstatnenia.